

מקורות לעיון במס' בבא בתרא: פרק יש נוהלין

דף ט

טבת תש"ע

מ. זילברמן

(קכד.) **מתנה קרייה רחמנא**. איתא בגמ' דתניא אין בכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן וכו' מאי טעמייהו דרבנן אמר קרא לתת לו פי שנים מתנה קרייה רחמנא מה מתנה עד דמטיא לידיה אף חלק בכורה עד דמטיא לידיה, ע"כ. ופירשב"ם עד דמטיא לידיה דנותן, וכוונתו להאב המוריש. וכן מפורש בראב"ד בשטמ"ק, "עד דמטיא לידיה דאב". אך בר' יונה ובריטב"א הביאו י"א דכוונת הגמ' עד דמטיא לידיה דמקבל מתנה, דהיינו הבכור.

הרי לפי הרשב"ם מוכח דחלק הבכורה הוי מתנה מהאב, ואילו לפי הי"א בר' יונה והריטב"א אפשר דהוי מתנה מהאחים. וראה בחי' רגמ"ה על הגליון בבכורות נב, שכתב, "ולו משפט הבכורה לאיש שהאיש חייב להוריש פי שנים מנכסיו ולא האשה". ומשמע דחלק הבכורה הוי מתנה מן האב. אך ראה גם בתוס' ב"ב יג. ד"ה כגון, דאיתא בגמ' שם אמר רב הונא בר' דרב יהושע פשיטא חלק בכור וחלק פשוט יהבינן ליה אחד מצרא וכו' מ"ט רבא אמר קרא והיה הבכור הוייתו כבכור ואין חלוקתו כבכור. ההוא דזבן ארעא אמצרא דבי נשיה כי קא פלגו א"ל פליגו לי אמצראי אמר רבה כגון זה כופין על מדת סדום, ע"כ. והקשו התוס' לרבה אמאי איצטריך קרא בבכור דיהבינן ליה אחד מצרא. וחד מתירוץ דבכור מתנה קרייה רחמנא ואין כופין את הנותן. ומוכח דס"ל דחלק הבכורה הוי מתנה מן האחים, ולכן בלי קרא לא הי' אפשר לכופף את האחים. וכן נקט בפשיטות החת"ס (שו"ת חו"מ סי' קמט). וכן נקט הנתיבות (חו"מ סי' רעה סק"ט), ולכן ס"ל דרק ניתן למחול חלק הבכורה לאחר מיתת האב, דרק אז חל החיוב. [והקצות (ס"ק יג) חולק על הנתיבות וס"ל דניתן למחילה אף בחיי האב].

במשנת ר' אהרן למס' יבמות (סי' יז אות ה) הוכיח דאף הרי"ף ס"ל דעד למטה לידיה היינו לידיה דמקבל (וכמו הי"א בר' יונה ובריטב"א). דהקשה הרי"ף בסוגיין (נד. בדפי הרי"ף) דלמה אמרינן דאין לו לבכור שבח עד דמטיא לידיה, הא קי"ל דיש לבכור קודם חלוקה. ותירץ דרק חלק הגוף יש לו קודם חלוקה אבל לא שבח, ובשבח בעינן עד דמטייה לידיה, ומוכח דס"ל דהיינו לידיה דמקבל. והסביר ר' אהרן דלדבריו הא דאין הבכור נוטל פי שנים בשבח היינו רק משום דעדיין לא זכה בו בשבח אף דזכה בקרקע, מטעם גזירת הכתוב, ואינו חיסרון עקרני דאינו חשוב ראוי, דכיון שזכה בקרקע הרי מ"מ השבח מצוי. ולפ"ז כתב דלא לו המפרשים דמתנה היינו מן האב ואין לבכור פי שנים בשבח כי לא אתי לידיה דנותן, צ"ל דשבח חשיב כראוי בעצם.

ראה עוד במהרי"ט אלגזי סוף בכורות (פ"ה אות פג) שדן על מחלוקת זו. וכתב דלפי הרמב"ן הא דאין הבכור נוטל פי שנים במלוה היינו משום דלא הי' יכול האב ליתנה במתנה. ולפ"ז צריך הי' לצאת דבנכסים שנתנו לאב ע"מ שלא יתנם במתנה לאחרים לעולם. אין פי שנים, דאם יעבור האב על התנאי ויתנם במתנה הרי תבטל המתנה למפרע. אך הקשה דא"כ למה הגמ' (קכז:) נקטה דבעינן יכיר לרבות דבכור נוטל

פי שנים מנכסים שנפלו להאב כשהוא גוסס, הרי כיון דאינו יכול ליתנם במתנה צריך לצאת שאינו בכלל פי שנים. אלא צ"ל דאף לפי הרמב"ן שייך פי שנים היכא שיש נכסים שמצד עצמם ראויים ליתנם במתנה, אף אם יש מניעה צדדית.

הבחינה על פרק יש נוחלין (קח. – קל.) תתקיים בתחינת חדש שבט אי"ה

עיקר תוס' פרק יש נוחלין

(קח.) ואחין מן האב

(קח:) יכול קמא, יכול בתרא עד וא"ת אחי אביו ומוא"ת ואחין עד הסוף

(קי:) האיש

(קיא.) קל וחומר

(קיג.) הכל

(קיד:) מקיש, אורעה

(קיד.) הכל

(קיד:) מה אשה, אף מטה

(קטו:) מלמד

(קטז.) הכל

(קטז:) ושהיה

(קיז.) ומחזירין

(קיז:) הכל

(קיח:) ולמ"ד קמא

(קיט.) ובזכות, מתיב, שנאמר

(קיט:) הכל

(קכ:) דתנן

(קכא.) יום שכלו

(קכא:) שבעה

(קכב.) העולם, לא סלקא

(קכג.) היתה, הכא

(קכד.) הכל

(קכד:) אין הבכור, גבו

(קכה:) אמר רב פפא

(קכו.) ובמלוה, אבל

(קכו:) הכל

(קכז:) הכל

(קכח.) הכל

(קכח:) נשבע

(קכט:) הכל